

Krystyna Krzekotowska

renesans prawa cywilnego w warunkach reformy gospodarczej

Palestra 26/9-10(297-298), 106-109

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Palestry” — co pragnę podnieść z wielkim zadowoleniem — ustosunkowała się do tej propozycji pozytywnie. W związku z tym Zarząd Klubu złożył w Redakcji „Palestry” materiał zawierający szereg utworów literackich wielu adwokatów-członków Klubu. Dodatek ten będzie nosił nazwę „Palestra Literacka”. Mamy nadzieję, że już w najbliższym czasie „Palestra Literacka” ujrzy światło dzienne. W tym pierwszym zbiorze pragnęlibyśmy przedstawić Czytelnikom przegląd możliwie szeroki tematycznie bardzo różnej twórczości literackiej adwokatów, różnej także i w swoim kształcie artystycznym. Oczekujemy z wielkim zainteresowaniem wszelkich uwag, które niewątpliwie napłyną po ukazaniu się tej „Palestry Literackiej”.

Pragnąłbym dodać, że na warsztacie naszych prac mamy przygotowaną już antologię anegdoty sądowo-adwokackiej — w jej przekroju historycznym aż po dzień dzisiejszy — pod pieczę redakcyjną adw. Karola Pędowskiego.

Rozmowę przeprowadziła
Halina Piekarska

NOTATKI

1.

RENEANS PRAWA CYWILNEGO W WARUNKACH REFORMY GOSPODARCZEJ

Rola prawa cywilnego w kształtowaniu stosunków społecznych i postaw obywateli, szczególnie ukierunkowanie instytucji cywilnoprawnych na respektowanie zasad sprawiedliwości społecznej powodują, że w dziedzinie cywilistyki element odnowy jest szczególnie żywy. Ta dziedzina prawa uznawana jest, jak wiadomo, za szczególnie uprawnioną do przyznania jej dominującego znaczenia w procesie demokratyzacji i stabilizacji społecznej, a zwłaszcza w realizacji reformy funkcjonowania naszej gospodarki, w związku z czym mówi się nawet o swoistym renesansie prawa cywilnego.

Problematyka współczesnych problemów prawa cywilnego została szeroko i wszechstronnie naświetlona i przedyskutowana na Ogólnopolskiej konferencji naukowej w Warszawie (8 i 9 lipca 1982 r.), jaka się odbyła z inicjatywy Ministerstwa Sprawiedliwości, Instytutu Państwa i Prawa PAN oraz Instytutu Badania Prawa Sądowego. Przedmiotem uwagi licznie zgromadzonych na tej konferencji wybitnych przedstawicieli praktyki i nauki prawa cywilnego były referaty naukowe obejmujące następujące problemy współczesnego prawa cywilnego: Prawo cywilne w systemie państwa socjalistycznego (A. Łopatka), Problemy źródeł prawa cywilnego (E. Lętowska), Kodeks cywilny a prawo regulujące zagadnienia rodziny (Z. Radwański), Osobowość prawa — Zmiany i kierunki ewolucji (A. Klein), Ewolucja ochrony dóbr osobistych (J. St. Piątowski), Regulacja własności w kodeksie cywilnym na tle nowych zjawisk społeczno-gospodarczych (S. Wójcik), Tendencje rozwojowe instytucji odpowiedzialności cywilnej (M. Sośniak), Kodeks cywilny a sto-

sunki w rolnictwie (J. Pietrzykowski), Kodeks cywilny w świetle orzecnicstwa Sądu Najwyższego (J. Ignatowicz), Kodeks cywilny a rozwój ustawodawstwa gospodarczego (S. Włodyka), Od kodeksu cywilnego do kodeksu pracy (J. Jończyk), Kodeks cywilny a stosunki w handlu międzynarodowym (J. Jakubowski).

Otwierając konferencję Minister Sprawiedliwości prof. S. Zawadzki stwierdził, że proces przemian społeczno-politycznych w swym dotychczasowym przebiegu wskazuje na przyznanie prawu w ogóle, a prawu cywilnemu w szczególności należnej im rangi w państwie i społeczeństwie. Wyjątkowa rola prawa cywilnego wynika natomiast z jednej strony z faktu, że prawu cywilnemu poddane są szerokie sfery stosunków społecznych, a z drugiej strony — z walorów jego metody regulowania wspomnianych stosunków, polegającej na równorzędności podmiotów prawa cywilnego.

Prawie 20-letni okres obowiązywania kodeksu cywilnego oraz nowe zadania, jakie stawia się prawu cywilnemu w warunkach reformy gospodarczej (opieranie autonomii i samodzielności jednostek gospodarki uspołecznionej na środkach cywilnoprawnych, preferujących równorzędność partnerów obrotu), rodzą potrzebę oceny jego kodyfikacji oraz prawa cywilnego nie objętego kodyfikacją — pod kątem przydatności do spełnienia tych zadań w zmienionych warunkach ekonomicznych.

Ogólnopolska konferencja naukowa, w której biorą udział przedstawiciele nauki oraz praktyki — w tym resortu sprawiedliwości, prokuratury, PAG, adwokatów, Naczelnego Sądu Administracyjnego — stwarza okazję, jak to podkreślił prof. S. Zawadzki, do dokonania kompetentnych ocen w tym zakresie.

Następnie wicedyrektor Instytutu Państwa i Prawa PAN doc. J. Makarczyk, zwracając uwagę na funkcje koordynacyjne Instytutu w zakresie działalności badawczej w dziedzinie prawa cywilnego jako podstawowej dziedziny nauk prawnych, zaakcentował potrzebę dokonania bilansu doświadczeń zgromadzonych w czasie prawie 20 lat obowiązywania kodeksu pracy, bilansu z punktu widzenia potrzeb przyszłości. Poinformował też o podjętych przez Instytut staraniach o wydanie materiałów z Konferencji jako opracowań obcojęzycznych w celu spopularyzowania jej dorobku w nauce światowej.

Potem przewodniczący obrad prof. W. Czachórski zwrócił uwagę na doniosłość trzech sfer działalności, w których niezmiernie żywo odczuwany jest wpływ prawa cywilnego na życie społeczne. Są to mianowicie: po pierwsze — legislacja i jej znaczenie dla systemu prawa obowiązującego, stanowiącego oparcie dla milionów stosunków międzyludzkich, po drugie — judykatura z jej rolą praktyczną i twórczą przy interpretowaniu i stosowaniu prawa, wreszcie po trzecie — nauka prawa z jej analizą źródeł, sięganiem do tradycji i wybieganiem w przyszłość.

Szczególnie wiele miejsca zarówno w referatach jak i wypowiedziach uczestników dyskusji (głos w niej zabierali: W. Czachórski, E. Łętowska, B. Zdziennicki, Z. Radwański, K. Krzekotowska, Cz. Zuławska, J. Stobienia, A. Klein, J. St. Piątkowski, S. Wójcik, J. Pietrzykowski, J. Jończyk, J. Lopuski, L. Baar, L. Stępiak, A. Oleszko, A. Filcek, M. Sawczuk, A. Rembieliński, A. Mączyński, S. Kaleta, J. Makarczyk, A. Zieliński) poświęcono relacji: prawo cywilne — reforma gospodarcza.

Zwrócono w szczególności uwagę na to, że zasada jedności prawa cywilnego i większość przepisów kodeksu cywilnego dotyczących obrotu uspołecznionego i gospodarczego było ustalanych właśnie na użytek zdecentralizowanego systemu sterowania w celu zapewnienia podmiotom uspołecznionym odpowiedniej samodzielności i autonomii. Jednakże późniejsza praktyka i prawodawstwo poszły w przeciwnym kierunku. Obecnie zatem, gdy reforma gospodarcza stała się już faktem,

a jej założenie opiera się, jak wiadomo, na poważnym ograniczeniu administracyjnych metod sterowania na rzecz samodzielnego funkcjonowania podmiotów uspołecznionych na podstawie środków cywilnoprawnych, zmian będzie wymagać nie tyle kodeks cywilny, co prawo pozakodeksowe.

Następnie podniesiono szczególnie dobitnie problem złej jakości tego pozakodeksowego prawa, spowodowanej pozahierarchicznym układem aktów normatywnych, różnego rodzaju samoistnych uchwał i zarządzeń oraz pism okólnych naczelnych organów administracji państwowej, mocno zakłócających płynące z zasad wspomnianej hierarchii harmonijne działanie prawa. Wyeliminowanie tej plagi uznano za wręcz podstawowy warunek umacniania praworządności. Chodzi przede wszystkim o to, że owo pozakodeksowe prawo narusza podstawową i szczególnie współcześnie cenioną immanentną cechę prawa cywilnego, tj. równorzędność stron. Dzieje się zaś tak dlatego, że prawo to jest jednostronnie tworzone przez silniejszego partnera, który narzuca swe warunki partnerowi słabszemu, a wówczas właściwie przestajemy mieć do czynienia z prawem cywilnym w sensie materialnym. Dlatego też bardzo mocno została podkreślona konieczność wprowadzenia instytucjonalnych mechanizmów, które by ową niedopuszczalną i społecznie szkodliwą praktykę uniemożliwiały i z czasem wyeliminowały.

Wiele miejsca poświęcono w dyskusji szczegółowym rozwiązaniom prawnym, co do których rysuje się potrzeba nowelizacji, postulując nawet powołanie komitetu do spraw rewizji prawa cywilnego.

Rozpatrując wniosek, od których zależy skuteczność prawa cywilnego, zwrócono uwagę na konieczność wychowania społeczeństwa cywilnego, a więc ukształtowania odpowiedniego poziomu świadomości i kultury prawnej społeczeństwa, co jest procesem długotrwałym, wymagającym wielkiej edukacji, i to głównie poprzez praktyczne doświadczenia. Kształtowaniu odpowiednich w tym zakresie postaw społecznych nie sprzyjał dotychczas wieloletni okres funkcjonowania systemu nakazoworozdzielczego oraz nieliczenie się z motywem interesu jako motywem działania i aktywności jednostek.

Podkreślano też, że natura reformy nie leży bynajmniej w samych rozwiązaniach prawnych, lecz w naszej kulturze, warunkującej zrozumienie idei leżącej u podstaw reformy. Pomóc reformie można tylko przez zacieśnienie współpracy pomiędzy naukowcami a praktykami jako warunku podniesienia na wyższy poziom tak działalności praktycznej jak i naukowej. Ważne jest przy tym — w świetle stanowiska dyskutantów — prowadzenie systematycznych prac nad doskonaleniem prawa cywilnego, co zapewni dokonywanie stopniowych zmian odpowiednio do permanentnego rozwoju życia społecznego.

Z innych poruszonych w toku dyskusji problemów, których rozwiązanie wymagałoby interwencji ustawodawczej, warto wymienić następujące:

- problem włączenia do kodeksu cywilnego rozwiązań ustawy o przedsiębiorstwach, a do kodeksu pracy — rozwiązań ustawy o samorządzie załogi,
- problem utrzymania zróżnicowanego reżymu prawnego poszczególnych form własności, w ramach którego własność indywidualna jest traktowana wyraźnie gorzej,
- problemy stosunków prawnych w rolnictwie, z których część została rozwiązana nowelą do kodeksu cywilnego z dnia 26.II.1982 r.

Niezwykle złożona problematyka osobowości prawnej z uwzględnieniem nowych, w warunkach reformy, funkcji osoby prawnej wymaga natomiast nie tyle zmian prawa, co zmian w zakresie jego interpretacji.

Na koniec warto wspomnieć o tym, że szczególnie wiele problemów zasługujących

na uwagę ustawodawcy wyłoniło się przy przedstawianiu relacji: kodeks cywilny — prawo regulujące zagadnienia rodziny. W szczególności dotyczy to praw mieszkaniowych grupy rodzinnej, niewłaściwej techniki odesłań do więzi rodzinnych zasadniczych niedomogów w zakresie zsynchronizowania przepisów k.c. z przepisami k.r.o. przy regulowaniu sytuacji prawnej dzieci oraz dziedziczenia ustawowego.

Nie można również pominąć wzmianki o interesująco zarysowanej ewolucji ochrony dóbr osobistych w związku ze światową tendencją do wzrostu znaczenia ochrony w tym zakresie. Zasadnicze zastrzeżenia wzbudził w tym względzie regres w kształtowaniu systemu ochrony dóbr osobistych, z jakim mamy do czynienia po wejściu w życie kodeksu pracy, kiedy to Sąd Najwyższy doszedł do przekonania, że ochrona czci pracownika naruszonej przez wydanie niewłaściwej opinii ograniczona jest do sytuacji, gdy naruszenie polega na przypisaniu pracownikowi właściwości lub zachowania się nie mającego związku z pracą. Pozbawia to, jak wiadomo, ogół pracowników możliwości korzystania ze środków ochrony, jakie przepisy k.c. przyznają każdemu obywatelowi.

W podsumowaniu obrad prof. W. Czachórski stwierdził, że dorobek konferencji stanowi materiał niezwykle wartościowy dla dalszych przemyśleń i dyskusji. Poruszone problemy były bowiem naświetlone z ogromną znajomością rzeczy, w sposób pogłębiony, zawierający ciekawe refleksje i rzeczywiste zainteresowania istotnymi, a nie pozornymi problemami prawa cywilnego. Następnie, zwracając uwagę, że w sferze prawa mamy do czynienia z tym, co wnosi prawo pisane, oraz z tym, co jest wykonywane, prof. W. Czachórski zasygnalizował realne niebezpieczeństwo powstania rozbieżności w tej dziedzinie. Przy dokonywaniu ocen instytucji prawa cywilnego należy zatem — zwłaszcza gdy wchodzi w grę instytucje mające ciężar gatunkowy długoletniego namysłu — przede wszystkim dążyć w razie takiej potrzeby do zmiany kierunku interpretacji przy stosowaniu prawa (jeśli nie koliduje to z wyraźną treścią przepisu). Konferencja wskazała właśnie na takie grupy zagadnień. Ujawniono jednak także poważną grupę problemów, których nie da się rozwiązać bez interwencji ustawodawcy, ale interwencji realizowanej ostrożnie, po dokładnym zbadaniu, co jest istotą naszej pracy.

Zamykając Konferencję, prof. W. Czachórski zwrócił uwagę na celowość opublikowania materiałów konferencji i poszerzenia dzięki temu kręgu osób, wśród których te kwestie będą rozważane, tak by nasze refleksje mogły mieć rzeczywisty wpływ na naszą działalność i służyły dobru społecznemu.

Krzyszyna Krzekotowska

2.

XXX LAT IZBY ADWOKACKIEJ W RZESZOWIE

Izba Adwokacka w Rzeszowie obchodzi w bieżącym roku jubileusz XXX-lecia swej działalności. Każda rocznica, każdy jubileusz rodzi pewne refleksje, tym bardziej zaś sprawia to przeszło ćwierćwiecze działalności organu samorządu adwokatury rzeszowskiej.

W tym miejscu należałoby zacytować rotę ślubowania doktorskiego dla zilustrowania drogi, którą przebyła rzeszowska palestra: *Non ad vanam captandam gloriam, non sordidi lucri causa, sed quo magis veritas propagetur*. Garstka bowiem ad-